

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Tarih Bölümü/Lisans

Ortadoğu Tarihi II

Memlükler

3. Hafta

özenilen üniversite

1 Memlûk Tanım ve Sosyal Yapı

Bu uygulama başlangıçta Türk devletlerinde yoktu. Türklerin **gul m/memlûk** sistemi uygulamaları 11. Yy başlarına dayanır. Bu dönemde Türkler Orta asya'dan gelerek İran havzasında yayılarak zaman zaman Türkmen birliklerinin yerine daha güvenilir olarak gulamları kullanmışardır. Gulamlık uygulamasının memlûk sisteminin tam bir benzeri olduğu gibi amaç ve görevleri bakımından Osmanlı devletindeki kapıkulu-yeniçeri askerleri ile de aynıdır.

Eyy bilerle birlikte mısır ve Suriye'de kullanılan memlûklerin sayısı artar. Bu dönemde meml kler emirlerin birliklerinin çekirdeğini oluşturmaktaydı. Eyyubi sultan ve meliklerinin her biri kendi devletini korumak ve diğer melikin toprağı üzerindeki muhtemel saldırılarını önlemek amacıyla yeni askeri birlikler kurmak zorunda kaldı. Bu amaçla memlûk istihdam etti. 12 yy ortalarında Ortadoğu'daki İşlam devletlerinde memlûk sayısı oldukça arttı ve nüfuzları da arttı. Artık Türk meml kleri bölgede siyasi ve askeri açıdan belirleyici olmuşlar, şehzadelerin tahta geçişlerini kontrol eder olmuşlardır. Nitekim Eyy bi hükümdarları tahtlarını korumak için memlûklerin desteğine ihtiyaç duymaktaydılar. Bu şekilde memlûklerin de nüfuzu artıyordu. Bu şekilde 1250 yılında Mısır'da iktidarı ele geçirerek 1517'de Yavuz Sultan Selim tarafından yıkılacak Memlûk Devleti'ni kurdular. Yıkılışın ardından 1811'de Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın önde gelen beylerini ortadan kaldıranı kadar da nüfuzlarını muhafaza ettiler.

Memlûk sistemi Memlûk devleti zamanında tam şekillini almıştır. Bu sistemin genel tercihi asker yetiştirilecek aday kölenin cesaret, g  l k çeviklik, uzun boyluluk özellikleri aranılırdı. Bunun yanında gazilik şehitlik cihad gibi değerler uğruna savaşması ve saf İşlami inana sahip olması gerekmektedir. Bu şartları taşıyan

satılık gençler bazı hallerde büyük paralara satılırdı. Bazı bölgelerdeki aileler çocuklarını gönüllü olarak köle tüccarlarına satardı. Bazı babalar ise bizzat kendileri oğullarını getiriyordu. Kölelerin güvenli bir şekilde alınarak getirilmesi işini köle tüccarları yapıyordu. Köle tüccarlarına yan Mısır ile Orta Asya'yı bu şekilde birleştirenlerin lakabı **hoca** idi. Memlûk devleti ihtiyacı olan askeri idari açıdan insan kaynağına bu şekilde memlûkler vasıtasıyla sahip oluyordu. Bu yüzden köle ticaretini cazip hale getirmek üzere önlemler de alıyorlardı. Köle tacirleri diğer tacirlerin vermekle yükümlü olduğu **vergilerden muaf**ti. Köleler orta Asya'dan doğrudan Mısır'a değil diğer İslam ülkelerine İslam alemine arz olunmak üzere götürülürdü. Fustat ve Bağdat bu anlamda çok meşhurdu.

Memlûk devleti için satın alınan kölelerin parası **hazineden** ödenirdi. Bir sultan öldüğünde ya da tahtından indirildiğinde **kitabiye** denilen henüz eğitimi bitmemiş ve bu sebepten sultan tarafından azledilmemiş memlûkler tekrar hazineye gönderilir ve gelenek gereği yeni sultan onları bir daha satın alırdı. Bu esnada kadılar da hazır bulunurdu. Bazı hallerde bir memlûk için ödenen bedel onun lakabı olabiliyordu. Elfi-1000 dinara satın alınmasından dolayı verilen lakap.

Sultan'ın satın aldığı bir memlûk önce Kahire kalesi kışlalarında yer alan ve **tabaka** denilen askeri okula yerleştirilirdi. Okulda memluke, sünni esas temelinde İslam öğretilir, ardından bir emirle dahi konuşmayacağı şeklinde katı bir disiplinle askeri açıdan eğitilirdi.

Öğrenimini bitiren memlûk azat edildikten sonra askeri teçhizatını alır ve sultanın hassa birliğine katılırdı. Memlûk için en önemli kişi onu satın alan ve azat eden kişiydi. Azad edilen memlûk "**atık**", azat edene de "**mu'tık, mevlâ, üstat, seyyid**" denirdi. Memlûk son efendisine karşı ölene kadar sadakatle bağlı kalırdı. I. Baybars

sultan olduktan sonra dahi emiri durumunda olmasına rağmen **mevlası** Ay Tegin’e büyük saygı göstermiştir.

Memlûkün kölelik ve azatlık arkadaşlarına “**huşdaşiye-huşdaş**” denirdi. Bunlar tam bir dayanışma içindeydi. Uzun zamandır **huşdaş** olanlara sonradan katılana ise “**ecnebi-garip**” denir ve kendilerine bir süre yabancı gibi davranılırdı. Yaşça büyük olana “**ağa**”, küçük olana “**ini**” derlerdi.

Memlûkler daima **Türk isimleri** kullanmışlardır. Böylece toplumun geri kalanından ayrılmışlar, birlik olmuşlar ve kendilerine özgü kimlik oluşturmalarını sağladı. Hatta memlûklerin ırken Türk olup olmaması Türk ismi taşıması açısından belirleyici değildi. Hepsi Türk ismi alırdı. Bu gibi Türk asıllı olmayan memlûk köle taciri tarafından satın alınırken ilk efendisine satıldığında adı da değiştirilir Türk adı verilirdi. Türk adı taşıyan memlûklerin konuştukları **dil de Türkçe** idi. Bu sebepten Türk veya Etrâk diye çağrılmaktaydılar. Bunlara memlûkler yanında **Devletü Türk veya Devletü’l-Etrâk** deniliyordu.

Memlûkler konumları ve özellikleri itibariyle mısırdaki ayrı bir sınıf-aristokratik bir sınıf olmuşlardır. Ancak bu **tek nesillik bir soyluluk** idi. Çocuklarına intikal etmezdi. Çünkü bir memlûkün oğlu kölelik ya da esirlikten gelmediğinden memlûk olamıyordu. (**evlâdü’n-nâs**).

Memlûkler Mısırdan başka Hindistan’da kendi adlarıyla anılan bir devlet kurmuşlardır. Bir asra yakın süreyle iktidarı ellerinde tutmuşlardır. (Delhi Sultanlığı)¹

---

¹ Süleyman Kızıltoprak, “Memlûk”, *DİA*, C. 29, ss. 87-90.